

Голові спеціалізованої
вченої ради ДФ 20 051.057
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
доктору політичних наук, професору
Дерев'янку Сергію Мироновичу
(76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57)

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора політичних наук, доцента, професора кафедри політології
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Вінникової Наталії Анатоліївни

на дисертацію Мельничука Василя Івановича

**«Регіональні особливості реформування місцевого самоврядування в
процесі децентралізації та європейської інтеграції України»,**

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 052 «Політологія»

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження полягає в тому, що в контексті набуття Україною статусу країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу виникає необхідність в оцінці стану реформ, спрямованих на досягнення європейських стандартів урядування. Оскільки в основі європейської традиції урядування є принципи субсидіарності та прозорості, запропонована дослідницька проблематика з розкриття регіональних особливостей реформування місцевого самоврядування в Україні вбачається своєчасною. Окрім того, на тлі повномасштабної російської агресії проти України місцеві органи влади продемонстрували свою критичну значущість у багатьох аспектах: як в організації захисту мешканців громад, що опинилися в окупації, населених пунктів, які зазнавали постійних обстрілів, так і в координації дій у прийнятті та розселенні внутрішніх переселенців.

Спектр дослідницьких завдань, заявлених у дисертації, охоплюючи концептуальні, нормативно-інституційні, політичні, соціально-економічні

компоненти процесів децентралізації, не лише забезпечує комплексне розкриття проблематики дослідження, а й артикулює питання, що мають бути в пріоритеті порядку денного розвитку нашої держави. На перетині складників предмету дисертаційного дослідження порушене питання можливості та спроможності інтеграції європейського досвіду у вітчизняну систему місцевого самоврядування

Отже, констатуємо актуальність як обраної теми дисертації, так і підходів до її дослідження – через генезу теоретичної інтерпретації до інституційних засад та практик самоврядування, втілених зокрема в країнах ЄС, та їхнього впливу на процеси децентралізації в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Системність підходу до обрання теми, формулювання завдань, проведення й апробації результатів дослідження визначається його виконанням у межах держбюджетної теми Навчально-методичного і наукового центру політичних та євроінтеграційних досліджень «Євроінтеграційний вибір України: історія, політика, перспективи» за номером державної реєстрації 0109U001413 ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації є обґрунтованими зокрема завдяки великому обсягу опрацьованого матеріалу з теоретичного та політико-правового підґрунтя здійснення практик самоврядування. Автор проаналізував широкий спектр концептуальних інтерпретацій і нормативно-інституційних моделей самоврядування. Посилаючись на релевантні джерела теоретичного характеру, дисертант звертався й до актуальних емпіричних досліджень з цієї проблематики. Окрім того, здобувач для виконання поставлених у вступі завдань (с. 18) спирається на комплекс методологічних підходів (неоінституціональний, синергетичний, ретроспективний, структурно-функціональний, аналітичний, системний, аксіологічний підходи, компаративний метод і метод моделювання) (с. 19-20). Усі методи логічно інтегровані в дисертаційне дослідження.

Обґрунтованість висновків дисертаційної роботи підтверджується через співставлення з сформульованою метою – «здійснити науково-теоретичне обґрунтування особливостей функціонування системи місцевого самоврядування, зумовлених реформою децентралізації та впровадженням євроінтеграційного курсу держави» (с. 18) і висунутими автором дослідницькими завданнями у вступі (с. 18), що забезпечує цілісність дослідження.

Аргументованість результатів дисертаційного дослідження засвідчена їх апробацією у дев'яти наукових статтях, шість з яких опубліковано у вітчизняних фахових виданнях з політичних наук, три – в іноземних наукових журналах, та представленням на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Викладені в опублікованих працях положення розкривають питання, представлені в змісті дисертації, що забезпечило дотримання автором обраної дослідницької стратегії, і, відповідно, логічну взаємопов'язаність її основних компонентів.

Отже, з огляду на залучення широкої теоретичної бази праць вітчизняних та зарубіжних дослідників, верифікацію основних положень дисертації емпіричними даними, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження Мельничука В.І. є обґрунтованими.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих дисертантом, полягає у формулюванні «комплексного підходу до інституційно-правового забезпечення співробітництва громад – не лише на рівні ОТГ всередині країни, але і як суб'єктів міжнародних відносин у взаємодії з містами-партнерами та містами-побратимами, учасниками транскордонного співробітництва, інвесторами тощо» (с. 21). Так, здобувачем виокремлено правові, інституційні, фінансово-майнові чинники, які визначають сучасний стан регіональної самоврядності в Україні.

Варто акцентувати на авторському визначенні поняття «регіональна самоврядність» як правоздатності інституційної та фінансово-матеріальної спроможності місцевих громад у послідовно-темпоральному розвитку (с. 21). У такий спосіб Мельничук В.І. аргументував еволюційний характер концептуалізації місцевого самоврядування, важливу роль органів місцевого самоврядування та реформи децентралізації в контексті державотворення.

На увагу також заслуговує представлений у дисертаційному дослідженні аналіз стану відносин між містами-побратимами України та зарубіжжя в контексті російсько-української війни. Зокрема автором визначено основні напрями розвитку співробітництва між містами-побратимами як у питаннях гуманітарної допомоги переселенцям, так і ролі органів місцевого самоврядування як акторів публічної дипломатії (с. 22).

Актуальним і водночас новітнім з точки зору наукової рефлексії є розкриття особливостей функціонування місцевого самоврядування в умовах воєнного стану (с. 23), а також впливу партизації місцевих виборів на демократизацію суспільно-політичних відносин на місцевому рівні (с. 23). Досвід активних громад під час війни, стане в нагоді у мирному житті – на етапі відбудови і модернізації інфраструктури, реалізації проєктів з енергозбереження, втілення принципів сталого розвитку тощо.

Сформульовані в дисертації висновки та пункти наукової новизни сприятимуть визначенню тенденцій розвитку місцевого самоврядування як у контексті європейського інтеграційного курсу України, так і для напрацювання відповідних механізмів урядування в умовах шоккових подій, зокрема воєнного стану.

Практичне значення результатів дослідження. Прикладна цінність дисертації В. І. Мельничука полягає у затребуваності зроблених ним висновків для впровадження актуальних досліджень в освітнє середовище, передусім під час підготовки студентів-політологів, міжнародників, фахівців з державної служби тощо. Інший аспект – інституційний, адже самоврядні інституції з оновленими повноваженнями потребують певних дороговказів у здійсненні своєї діяльності, розумінні обсягу функцій та можливостей для розширення власних компетенцій. Насамкінець, подальші наукові розробки з проблематики децентралізації влади цілком можуть слугувати відправною точкою для змістовного наповнення запропонованого дисертантом концептуального підходу до трактування регіональної самоврядності, що проходить апробацію у вітчизняній політиці.

Загальна оцінка змісту роботи. Зміст, структура, послідовність викладу матеріалу дисертаційної праці є логічними, взаємопов'язаними, такими, що комплексно розкривають проблематику дослідження.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, кожен з яких містить по три підрозділи, висновків, списку літератури та використаних джерел (328 позицій, розміщені на 41 сторінці) та додатків (на 24 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 257 сторінок, із них основного тексту – 192 сторінки.

У вступі актуалізовано тему дослідження, визначено мету та підпорядковані їй дослідницькі завдання, предмет, об'єкт та методологічну базу дисертації, описано практичне значення здобутих результатів (сс.16-25).

Перший розділ присвячено теоретичним засадам дослідження процесу децентралізації влади та формування системи місцевого самоврядування (сс. 26-82). У цьому розділі роботи викладено аналіз форм адміністративної передачі повноважень і децентралізації влади, моделей місцевого самоврядування в країнах-членах Європейського Союзу. Важливо, що в розділі представлений опис застосування методів дослідження самоврядування та операціоналізація понять, які є ключовими для розкриття проблематики (сс. 71-80).

Другий розділ «Регіональні особливості реформування місцевого самоврядування в контексті територіальної організації влади та євроінтеграції» (сс. 83-143) присвячено розкриттю децентралізаційних процесів в Україні, реалізації виборчого механізму формування представницької демократії в ОТГ, інституційно-правовим особливостям співробітництва між територіальними громадами та можливостям регіональної міжнародної співпраці. Оцінюючи децентралізацію як один з найбільш дієвих механізмів залучення громадянина в конструювання комфортного середовища власного життя, автор вказує, що євроінтеграція – це допоміжний інструмент вивчення і запозичення кращих європейських практик функціонування політичної системи на всіх рівнях (с.142).

У третьому розділі «Проблеми і перспективи реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади у контексті децентралізаційних та євроінтеграційних практик в Україні» (с. 144-185) розглянуто проблеми реформування територіальної організації влади, виклики для функціонального перезавантаження системи місцевого самоврядування в умовах децентралізації; перспективи інтеграції європейського досвіду у вітчизняну систему місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Водночас варто зазначити чітку авторську позицію щодо недоцільності калькування європейських практик, позаяк є ризик ігнорування національних особливостей формування політичних інститутів, накопиченого управлінського досвіду і кадрового потенціалу тощо (с. 183). Слушним є висновок дисертанта про те, що подальші етапи реформи мають бути сконцентровані не на апробації європейських моделей організації місцевого самоврядування, а вже на вдосконаленні та стабілізації національної моделі (с. 183-184).

Висновки (сс. 186-192) до дисертації структуровано відповідно до визначених завдань у вступі. Узагальнивши результати дослідження, автор водночас викладає власну оцінку перебігу процесів децентралізації в Україні та тенденцій розвитку самоврядування.

Таким чином, зміст роботи доводить завершеність і цілісність наукової праці, її логічність і структурованість, а також підпорядкованість усіх елементів дослідження темі та меті.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Аналіз змісту дисертаційної роботи свідчить про дотримання автором вимог академічної доброчесності. У дисертації є посилання на джерела інформації при використанні ідей, розробок, тверджень, відомостей. У роботі не виявлено ознак фальсифікації та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійне виконання автором дисертаційного дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи зміст, аргументи і результати дисертаційного дослідження В.І. Мельничука, вважаємо за необхідне висловити щодо них деякі зауваження та рекомендації.

1. У тексті дисертаційної роботи не викладено гіпотези дослідження, що не дозволяє зрозуміти вихідну позицію автора відносно формулювання дослідницької мети як «науково-теоретичного обґрунтування особливостей функціонування системи місцевого самоврядування, зумовлених реформою децентралізації та реалізацією євроінтеграційного курсу держави» (с.18) та її зв'язок з обґрунтуванням актуальності проблеми дослідження, яка має наочно прикладний характер.

2. У дисертації відсутні висновки до розділів як окремі компоненти структури тексту. Водночас узагальнення, наведені наприкінці розділів, переважно лише констатують здійснені кроки дослідження. На наш погляд, у висновках до Розділу 1. цілком доречно було б сформулювати матрицю ключових параметрів ефективності децентралізації на основі проаналізованого досвіду країн Європейського Союзу з подальшим її застосуванням як методологічного каркасу оцінки перебігу цієї реформи в Україні.

3. Принагідно зазначимо, що вказані в підрозділі 1.2. показники успішності реформи децентралізації суто у фінансовому вимірі, як-от перерозподіл бюджетних надходжень до місцевих громад (с. 59, 62, 66, 67), є радше інструментальним критерієм. Адже зрештою, дієвість будь-якої реформи вимірюється оцінками тих, на кого вона спрямована. На жаль, у підрозділі, присвяченому проведенню реформи децентралізації в країнах ЄС, не представлені дані громадської оцінки цього процесу та його результатів. На нашу думку, це б дозволило більш комплексно розкрити динаміку процесів децентралізації в країнах, які пройшли цей шлях, та в Україні, яка ним рухається.

4. Неодноразово акцентуючи на оцінці реформи децентралізації в Україні як «успішній» (с. 16, 103, 163), автор звертається до результатів соціологічних досліджень, які виявляють вельми помірковану суспільну оцінку ефекту від децентралізації (с. 173). Водночас у дисертаційній роботі акцентовано на тенденції більш лояльного ставлення громадян до очільників органів місцевого

самоврядування, ніж до представників органів центральної влади (с. 101). На жаль, у роботі цей «трикутник суперечностей» здійснення децентралізації в Україні: «успішна» реформа за її низької оцінки громадянами, які утім більше довіряють місцевій владі, ніж центральній, не отримав комплексного аналізу.

5. У підрозділах 3.1 та 3.2., присвячених ризикам реалізації реформи децентралізації та викликам розвитку місцевого самоврядування в Україні, на нашу думку, варто було б звернутися до загальносистемної проблеми державотворення нашої країни – наявності клієнтарно-патронажних мереж неформального управління. В умовах наскрізного охоплення політичної системи України практиками клієнтаризму, процеси децентралізації замість стимулювання партисипаторної демократії, можуть спричинити поширення політико-режимних моделей «місцевого неофеодалізму», що несе загрозу цілісності державному устрою.

Наведені зауваження не знижують загального високого теоретико-методологічного рівня дисертаційного дослідження. Врахування цих рекомендацій дозволить здобувачеві окреслити подальші напрями наукової роботи над проблематикою реформування інституту місцевого самоврядування, інституціоналізації цього процесу, набуття відповідних компетентностей ключовими акторами реформи, визначення потенціалу самоврядних інституцій у контексті реалізації пріоритетних напрямків державного розвитку України.

Підсумовуючи, зазначимо, що дисертація В. І. Мельничука «Регіональні особливості реформування місцевого самоврядування в процесі децентралізації та європейської інтеграції України», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія» (05 – Соціальні та поведінкові науки), є завершеним самостійним науковим дослідженням, яке відповідає вимогам постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», не містить ознак порушення академічної доброчесності, а тому його автор Мельничук

Василь Іванович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія».

Офіційний опонент:

Доктор політичних наук, доцент,

професор кафедри політології

Харківського національного

університету імені В.Н. Каразіна

 Наталія ВІННИКОВА

